

Дойдум аныгы көстүүтэ

(Новый облик Якутии)

Бэйэтин нациятынан кизэн туттубат,
кени дьылбатын улаханна уурбат,
сайыннара сатаабат быһыы-майгы
олохсуйарыттан дьулайыах тустаахпыт.

Михаил Николаев.

Дойдубут инники сайдытын ыраалаан көрөр буоллахпытына, ону барытын бастакы Президеммит Михаил Ефимович Николаев аатын кытта сибээстибит. Тоҕо диэтэххэ, кени олоххо саамай уустук уларыта тутуу мөккүөрдээх уонна улахан бутуурдаах 90-ус сылларыгар туох баар өйүн-санаатын, күүһүн-уоһун төрөөбүт дойдута сайдарын туһугар үлэлээн, норуотугар таптатан, икки төгүл Президенинэн талыллан үлэлээн олус элбэҕи онорбутун туһунан В.Р.Дарбасов “Бастакы Президенэ уонна тыа сирэ” диэн кинигэтигэр ааҕан биллим.

Бу кинигэттэн билбиппинэн, кени Президент быһыытынан үлэтин сабалыырыгар кени саха классик суруйааччыта Алексей Елисеевич Кулаковскай “Саха интеллигенциятыгар суругар” тирэҕирбит. Мантан Михаил Ефимович бэйэтин көрүүтэ саха бөлүһүөк суруйааччытын көрүүтүн кытта сөп түбэхэрин сөбө санаатым уонна кени ордук бэйэтин идэтин туйгундук баһылаабыт, үлэтигэр бэриниилээх дьонтон улаханлык астынарын биллим.

Кени бэйэтэ тыа сиригэр оҕо эрдэҕиттэн үлэбэ-хамнаска эриллэн улааппыт буолан, олох араас кыһалбатын этинэн-хаанынан билэр. Ол иһин буолуо, кени оскуолаба оҕону үлэнэн иити хайысхатын сэргиир, агрооскуолалар элбиэхтэрин баҕарар. Онно Томпо оройуонун Мэнгэ-Алдан орто оскуолатын холобур оностор. Бу оскуола оҕолоро сааскы кэмтэн күһүн алтынны ыйга диэри, киһи сөбүөх, хас эмит туоннанан оҕуруот аһын үүннэрэн нэһилиэнньэни хаачыйаллар эбит. Биһиги оройуоммутугар Арыылаах, Боруулаах оскуолалара агрооскуолалар. Биһиги оскуолабыт билигин иитэр аҕыйах сылгытын элбэтэн, инникитин сылгы иитиитинэн күүскэ ылсыан баҕарар. Аны Михаил Ефимович билинни кэмнэ үлэ-сынньалан лаабырдарын тэрийэри наадалаабынан аҕарын наһаа хайгы ылынным. Биһиги оройуоммутугар Боруулаах орто оскуолатыгар билингээнгэ диэри манлык лаабыр үлэлиир. Тус бэйэм сылдьан билбиппинэн, манлык лаабырга сылдьан, кырдык, айылҕаны кытта алтына үөрэнэбин, үлэбэ сыста улаатабын уонна оскуолан сылгытын иитиигэ көмөлөһөбүн. Хомойуох иһин, бу практика үгүс оскуолаларга туттуллубат буолбут.

Научнай үөрэҕи баһылааһынна Президент, биллэн турар, ураты болҕомтону уурар. Ол иһин кени салайар кэмигэр оҕо кыратыттан улаатыар диэри чэгиэн-чэбдик буола сайда улаатар усулуобуйатын барытын тэрийэр. Кени “Оҕо – олох инники кэскилэ буолар” диэн

санааны тутуһан, омуқ бырайыагынан Россияҕа да аҕыйах ахсааннаах оҕо эрэ көрдөрөр, эмтэнэр “Оҕо киинин”; биолого-географическай КФЭН-и эмиэ ураты бырайыагынан туттарар; саха култууратын өрө тутан АГИКИ, төрөөбүт сахабыт тылыгар улахан болҕомтону ууран саха-корейскай оскуола, саха гимназията, республиканскай лиссий курдук араас үөрэх кыһалара арыллаллар; “Модун”, “Эллэй Боотур”, “Триумф” курдук саналыы бырайыактаах спортивнай комплекстар тутуллаллар. Ол суолу тутуһан билигин оннооҕор биһиги оскуолабытыгар, “Тымныы полюһа” сир оҕолоругар, “Точка роста” бырагыраамма олоххо киирдэ, инникитин оскуола аайы технопаркалар арыллан иһиэхтэрэ. Оччоҕо оҕолор ылыахтаах идэлэригэр эрдэттэн бэлэмнээх дьон тахсыахтара. Билигин промышленность, технология сайдан, араас мегабырайыактар тутулан үлэҕэ киирэн эрэр кэмнэригэр оҕолор техническэй идэлэри баһылыыллара наадатын ыйар. Президент маннык эйгэҕэ иитиллэр оҕолортон инникитин үөрэх, спорт өттүнэн дойдулары аатын үрдүктүк ааттатар сырдыгы ыралыыр, кэрэни кэрэхсиир олоҕу салгыыр дьон итиллэн тахсалларыгар эрэнэрэ көстөр дии санаатым.

Биһиги ытыктабыллаах Президенттөр төрөөбүт тыл барҕара сайдарыгар баҕарара кини саха олонхотугар улахан суолтаны биэрбиттэн да көстөр. 2005 сыллаахха саха Олонхо аан дойду чулуу айымньытынан сыаналаммыта. Биһиги учууталбыт Стручкова Ия Ильинична булан өрөспүүбүлүкэ билиитигэр таһаарбыт олонхоһута Дьяангыттан төрүттээх Томская Дарья Андреевна Ийэ олонхоһут аатын ылан, М.Е.Николаев стипендиата буолбутунан бары киэн туттабыт.

Өксөкүлээх Өлөксөй “Өй-сүрэх мөккүөрэ” айымньытыгар “Хайдах биһиги инникибитин билиммэт, кэнникибитин кэтэммэт, олохпутун онгостуммат буоллахпытына, киһи-хара буолан кизрэкэйиэхпитий, саха буолан салаллыахпытый” диэбитин өйбүтүнэн-санаабытынан ылынан, куппутугар-сүрбүтүгэр инэрэн, бэйэбит олохпут туһугар бэйэбитигэр кыһанарбыт бэйэбитигэр абырал буолара бүгүндү олох холобурдарыттан көстөр.

Мин, уһук хоту дойду оҕото буоларым быһыытынан, ордук М.Е. Николаев тыа сирин олоҕун таһымын сайыннарыыга улахан болҕомтотун уурбутун үөрэ аахтым. Биир дыктиргээбитим диэн Михаил Ефимович мунур тойоммун диэбэккэ, бэйэтинэн хотонно тийэн кэлэн, үлэһиттэри кытта көрсөр, инники кэскиллээх бопшуруоһу наар сүбэнэн быһаарсар. Кини саха бородата ынаҕы иитэн кэлбит Эбээн-Бытантай уонна саха бородата сылгыны биһиги мутук тостор тымныылаах Дьяаны оройуона көрөн-истэн кэлбиттэригэр махтанар уонна бу аҕыйах ордон хаалбыт бородалар Саха сиригэр тарҕаныан баҕарар. Кырдьык, биһиги сылгыбыт ордук тулуурдаах буолан иитэргэ табыгастаах, күн-дьыл ыарахаттарын аһарар кыахтаах, аны чыыбааҕы от аһылыктаах буолан этэ наһаа минньигэс, доруобуйаҕа үтүнэн дьайар күүһэ улахан диэн сыаналыыллар. Инникитин биһиги бу кыһыл сыалаах ураты чыыбааҕыбыт этэ Сахабыт сирэ эрэ буолбакка, дойду брендэ буолар кыахтаах. Ону биһиги биир дойдулаахпыт Е.В.Портнягина дойдубут тэбэр сүрүбэр – Москва куорат дьяарбанкаларыгар кыттан дакаастаата. Биһиги Табалаахпыт биирдиилээн үлэһит дьоно ыраах Саккырыртан саха ынаҕын эмиэ аҕалынан тураллар. Онон кэлэр сылларга хойуу үүттээх сахабыт бородата ынаҕы иитэр киһи ахсаана элбиэ. Итилэри таһынан Президент тыа сиригэр түргэнник ситэр хааһы, хоруолугу, сибиньэни, козаны иитэн эрэ буолбакка, табаар онорон ырыынакка таһаарарга ыннырар. Бу практиканы биһиги бөһүөлөкпитигэр биирдиилээн ыал

иитэн эбии дохуот киллэринэллэрэ олохтоохторго үтүө холобур буолар. Аны Президиэммит ыал онгорон таһаарар бородууксуйатын туйабыттан, муһуттан саҕалаан тириитигэр тийэ переработкалыыларыгар сөптөөх усулбуйаны тэрийэр наадатын этэр. Ол сизеринэн биһиги Табалаахпытгар үүттэн араас аһы астаан таһаарар сыахтаахпыт, ол иһин сайынны кэмнэ үрүн ас арааһын сии олоробут. Инникитин кыһыл сыалаах сылгыбыт, сахабыт ынаһын этин, Туостаахпыт балыгын астыыр-танастыыр агрокомбинат баар буолуо. Быйыл биһиэхэ куорат оптовай баазатыттан “Зеленый рейсинэн” чэпчэки сыанаҕа бородуукта кэлэн барыбытын дьоллоото, ордук оҕо аймах сибидэй амтаннаах аһы сизен үөрдэ-көттө. Бу эмиэ эргизэн сайдыылаах бырагырааматын биир көрүнэ буолар. Бэйэбит хаачыстыбалаах аспытыгар эбии сибидэй үүнээйи аһын сиир доруобуйаҕа туһалааҕа биллэр суол буоллаҕа.

Манньык холобурдартан көрдөххө, Президент М.Е. Николаев олоххо көбүлээбит тэтиминэн Сахабыт сирэ, мин санаабар, билигин балысхан сайдыы суолунан баран иһэр, Биһиги олорор кыра омуктар түөлбэлээн олорор түөлбит дьоно-сэргэтэ эмиэ, сана олох тэтимиттэн улаханлык хаалсыбакка, сайдыы суолун тутуһан олорор. Сылтан сыл аайы иккилии этээстээх дьэ тутуһан бөһүөлөкпит биллэ улаатар, көстүүтэ тупсан иһэр. Бөһүөлөкпит улахан анаарыгар уунан иттии киирэн дьон үөрүүтэ үгүс. Ону билигин куйаар ситиминэн көрө-истэ олон, атын сиргэ олорор биир дойдулаахтарбыт биһигини кытта тэннэ үөрэллэр. Сотору кэминэн бөһүөлөк ыала барыта хабыллыа. Дьэ оччоҕо улахан үөрүүбүт өссө үрдүө.

Биһиги Табалаахпыт дьоно үлэни-сырыны эрэ кыайа тутар буолбатахтар, былыргы сизери-туому тутуһар, салгыыр үтүө үгэстээхтэр, сахалыы ырыаны-тойугу толорууга наһаа талааннаахтар. Ол дьобурдара өссө күүскэ сайдарын уонна дьон култуурунай таһыма үрдүүрүн наадалааһынан ааһан, алта уонтан тахса сыл анараа өттүгэр тутуллубут кулууп оннугар таас этно-култуурунай киин тутулуон баһараллар, ол акылаата түһэн турарынан кэлэр сылларга олоххо түргэнник киирин баһарабыт. Өссө 70-ус сылларга тутуллубут оҕо уһуяанын дьэтин, мас оскуолабыт оннугар иккилии этээстээх улахан таас дьэилэр дьэндэйиэхтэрэ.

Бу курдук олохпут туруга тупсан истэбин аайы, бөһүөлөкпит өссө элбэх ыччата Президент М.Е.Николаев саҕана киирбит үлэлиир дьону өйүүр аныгы бырагырааманан кредит, субсидия ылан, араас хайысханан тэрилтэ арынан үлэ миэстэтин таһаарыахтара, таптыыр Табалаахпытгар ыччат олохсуйуо, олохпут үлэнэн-сырынан тигинии олоруо. Тус бэйэм бизнес өттүнэн үөрэхпин салгыахпын баһарабын. Дойдум туругура сайдарын туһугар бары билибин, дьобурбун аныам дии саныбын.

Оройуоммут киинигэр өрөспүүбүлүкэ доруобуйаҕа харыстабылын былаанынан АЛРОСА хампаанньа олоххо-дьаһахха олоһор көмөтүнэн бырайыагын чэрчитинэн былырыын Дьокуускай медцентрыгар холоонноох поликлиника үлэбэ киирбитэ олохтоохтору улаханлык үөрдүбүтэ. Инникитин итинник өгөнөн Адыаччы үрэбин туоруур муоста тутулуон баһарабын, тоҕо диэтэххэ биһиги дэриэбинэбитигэр сайынны кэмнэ сиринэн сыры суоҕа олус эрдээх, ордук суһал көмөҕө наадыбыт ыарыахтарга кутталлаах, студеннар кэлиилэригэр-барыыларыгар эрэйи көрөллөр. Киинтэн ыраах сытар оройуоммут сайдытыгар көмүһү хостуур “Политеталлар” ордук тутуу өттүгэр улахан көмөнү онороллор. Бу эмиэ оройуоммут сайдытын түргэтэтэр дии саныбын.

Дойдубут ыһыллар-тобуллар кэмигэр Михаил Ефимович Николаев курдук сахалыы ыраабы анааран көрөр толкуйдаах Президеннээх буоламмыт, баарабай Аал-Луук маспыт дирин силиһинии, бигэ тирэхтээхтик турукпут ыһыллыбакка, уйгубут уостубакка күн бүгүнүгэр диэри олон кэллэхпит, салгыы инникигэ эрэллээх санаанан олобу айсыахпыт, тутуохпут турдаба! Биһиги, Президеммит Михаил Ефимович Николаев эппитинии, саха буоларбытынан киэн туттуох, кини дьылбатын туһугар дууһабытынан ыалдьах, кэскиллээхтик сайдарын туһугар бары санаабытын түмүөх тустаахпыт.

Эверстова Карина, 10 кылаас. Дьяаны,

Табалаах орто оскуолата. 2021 сыл